

Visingsö – Vätterns egen pärla

En insjö blev Vättern för nära 9 000 år sedan då landhöjningen avsnörde kontakten med Ancylussjön i öster.

Ön har faktiskt krympt. Landhöjningen i Vätterns norra del har stjälpit vattnet söderut och tre meter av ön har försvunnit under vattnet de senaste 4 000 åren.

Fynd talar för att Visingsö befolkats redan 3 000 – 2 500 f.Kr och ön är mycket rik på fornlämningar – med tre stora gravfält.

Under den tidiga medeltiden hade Visingsö en central betydelse och var kungamaktens starkaste fäste. På öns sydspets ligger ruinerna efter Visingsö borg, eller Näsborg, den första kungliga borgen i Sverige. Här passerade under 1100- och 1200-talen de Sverkerska och Erikiska ätterna revy med tillhörande mord och fångenskap som vanliga ingredienser.

Brahes era

Efter en lantligt lugn period kom Visingsö under 1500-talet och framåt åter att styras av män som var så nära kungamakten man kan komma. Visingsö blev det första grevskapet i landet, under en av de tre första svenska grevarna. Vid Erik XIV:s kröning 1561 utsågs Per Brahe till greve och året därpå, den 20

Per Brahe d ä

Per Brahe d y

Många har säkert på sin färd förbi Vättern, uppe på den moderna motorvägen, blickat väster ut över vattnet för att se den pärla som kallas Vätterns egen – en ö omfluten av friskt källvatten med en historia som går tillbaka till den tid då saga och sägen var sanning.

Här finns Visingsö kungsgård och kronopark, mark som SFV idag har ansvar för.

mars, förlänades han Visingsborg som grevskap.

Per Brahe var en skicklig politiker som förstod att Erik XIV:s dagar var räknade och han satsade därför på Johan III som i sin tur tackade för Per Brahes lojalitet genom att utöka grevskapet att omfatta mark både öster och väster om Vättern.

Per Brahe d ä (1520-1590) hade åtta barn. Flera av barnen hade grevskapet under sin domvärjo, men den mest kända av grevarna blev barnbarnet Per Brahe d y (1602-1680).

Per Brahe d y hade en central roll i den svenska historien. Som riksdrott fick han sätta kronan på tre regenters huvuden och under hans tid som Visingsborgs greve växte grevskapet. Slott och gods färdigställdes, bland annat Visings-

borg som påbörjats av farfadern.

Per Brahe d y var också en föregångare på skolans område. På Visingsö skapade han 1636 en skola. Han grundade även universitetet i Åbo liksom städer som Gränna, Helsingfors och Brahestad (Finland).

Brahehus på Vätterns östra landsida, invid E4:an och Visingsborgs ruiner, strax norr om hamnen på ön, är byggnadsverk som än idag minner om Visingsborgsgrevarnas storhetstid.

Reducerad historia

Visingsborg var ett ståtligt slott som tog tre grevar och nära hundra år av byggtid att slutföra och som julafton 1718 eldhärjades – stucken i brand av de ryska krigsfångar som satt fängslade på slottet. Visingsö var en tid i början av 1700-talet Sveriges största krigsfängeläger.

Slottet var dock redan tömt på sina skatter genom Karl XI:s reduktion av adelns gods – däribland Visingsborgs grevskap. Visingsborgs slott blev nu istället Visingsö kungsgård.

Kungsgården sköttes under 1700-talet huvudsakligen av arrendatorer. Efter Karl XII:s krig kom år 1720 greven Johan August Meijerfeldt att arrendera kungsgården som säkerhet för en fordran han hade på Kronan. Han ställde bland annat sina gods i Pommern i pant för lån till statens – av krig – urholkade kassa.

Under hans tid uppfördes en rad nya byggnader, däribland de två ladugårdsbyggnader som idag utgör en del av kungsgården.

Normalt döljs de raka ekstammarna i tät granskog. För att ge besökare möjlighet att se de unika träden hålls en yta fri från undervegetation – platsen kallas "filmstudio" eftersom alla går dit för att ta en bild av träden.

Ladugårdarna var ekonomibyggnader till Visingsö kungsgård. De utgjorde ursprungligen fyra längor kring en kringbyggd gård. Av dessa finns idag den norra och östra längan bevarade.

Den norra längan uppfördes 1729 till *oxhus och logelada* och den östra längan uppfördes 1732 till *stall och foderlada*. Från omkring 1860 användes den norra längan som barklada, där man förvarade ekbark från Visingsös ekskogar. Byggnadstekniskt är de ovanliga för dessa trakter, då de är uppförda i korsvirkesteknik.

Kungsgården kom att utgöra mönster och förebild ifråga om jordbruk. Och traktens bönder fick bokstavligen bidra till detta mönsterbildande genom att kröka ryggen under dagsverkets tunga bördor.

Eken kommer

På ön hade sedan gammalt vuxit ek och en kyrkoherde lät i mitten av 1700-talet på prästgårdsmarken plantera ekplantor.

Klimatet – zon I – och den goda jordmånen, i vilken eken tidigare än på andra platser, blev avverkningssbar, gjorde att Visingsös kungs-

gårds mark anslogs för ekodling, att försörja flottans skeppsvirkesbehov. En särskild ekplanteringsstyrelse fick överta arrendet till kungsladugården.

Redan vid 1840-talets mitt omfattade odlingarna 600 tunnland med 307 000 planterade ekar och flera miljoner ollonsådda.

Vid sidan av ekbeståndet finns alla i den svenska floran ingående träd representerade på Visingsö samt en del exotiska träd, bland annat planterades under 1830-talet mullbärsträd för silkesmaskodling. Fram till 1864 pågick silkeshantering och årligen *skördades* silkeshylsor (kokonger). Som kuriosum kan nämnas att Domänstyrelsen år 1913 arrenderade ut mullbärsträdsodlingen till Sv Silkesodlarföreningen för ett nytt försök i större skala. Idag finns inga silkesmaskar kvar – men väl de knotiga mullbärsträden. Nya mullbärsträd planterades också så sent som i år. En av planterarna är kronoparkens vårdare, ja hela öns skogsvårdare, *Lars-Erik Wetter*.

Skogens beskyddare

Lars-Erik Wetter är dagens arrendator till Visingsö kungsgård. En skogens man som ägnat fyra decennier åt att vårda marken på ön. Själva kungsgården är idag endast ca fyra hektar stor.

Sedan Statens fastighetsverk vid årsskiftet 93/94 övertog ägandet av kungsgården och kronomarkerna och den första januari 1995 också övertar det praktiska förvaltningsansvaret från AssiDomän, blir Lars-Erik i praktiken SFV:s förlängda arm på Visingsö.

– Mitt arbete som skogsvårdare här på ön började 1947 när jag fick uppdraget av en kronojägare att rensa bland de nära 2 000 fågelholkarna som då fanns på ön. Fåglarna är det naturliga och mest miljövänliga sättet att hålla efter skadeinsekterna.

Idag basar Lars-Erik för ett arbetslag på åtta man som håller hela ön i gott skick för både djur och människor.

Utöver skötseln av kronomar-

ken och ekskogarna vårdar Lars-Erik också de många gravfälten med sina böljande kullar. Runt vissa har han byggt vackra smålandsgårdsgårdar.

Hösten är – som för alla med lövträd på sina ägor – lövkrattningens tid och vintertid avverkas skogen. På sommaren hålls dungar och ängar öppna för de ca 200 000 turister som cyklandes, bilandes och flygandes kommer till ön. Alla vill se norra Europas största sammanhängande ekskog – och mullbärsträden.

Nyplantering

När eken planteras görs det tätt i rader med andra träd emellan – bland annat gran. Efterhand som ekarna växer stamkvistas de och bestånden gallras ur. Varje år gallras 300 träd bort. Stammarna ska slutligen stå

med 15 meters avstånd så att kronorna får fritt spelrum. Mellan träden är det en ogenomtränglig djungel av löv- och barrskog.

För att kunna se de raka, fina ekarna håller Lars-Erik en yta fri från undervegetation.

– Vi brukar ta hit folk när de vill ta bilder. Därför kallar vi platsen för *filmstudio*, förklarar Lars-Erik.

3 000 kubikmeter virke avverkas årligen. Eken går i första hand till båtvirke. Ursprungsidén – om än med något fredligare avsikt – förverkligas trots allt. En stor del av de rakstammade ekarna går också till parkettgolvstillverkning.

Återväxten av ek är säkrad genom både ollonsådd och nyplantering.

– Vi har gjort en provyta på en hektar där vi låtit ollon gro och vi har nyligen satt ca 8 000 plantor.

– Våra turister ska få se både gamla och unga skogar av ek växa här, så som de alltid har gjort. ■

Sven Kristiansen

SFV förvaltar drygt 30 kulturegendomar av skogs- och jordbrukskaraktär.

Visingsö kungsgård omfattar 4 hektar.

Kronoparken på Visingsö omfattar cirka 483 hektar skog och 30 hektar åkermark.

Förvaltningsansvaret för kungsgården samt kronoparken ligger på SFV:s markavdelning (fullt ut från och med 1 januari 1995).

Lars-Erik Wetter är arrendator till Visingsö kungsgård. En av ladugårdarna syns i bakgrunden. Lars-Erik är också, sedan drygt fyra decennier, ekskogens vårdare på ön.